

# Egy híres iskola reneszánsza

## A piaristák új palotája Budapesten. — A régi ház aktáiból.

Befejező közlemény\*

A régi ház aktáiból.

A Belváros legexponáltabb pontján javában épül a piaristák új háza.

Részben *Friedreich* Endre dr. kegyesrendi professzor régi térképekkel és egykorú látképekkel kitűnően illusztrált, alapos áttekintést nyújtó munkája, „*A budapesti piarista-telek története*” nyomán is, jegyezzünk fel néhány adatot a *Kegyes tanítórend pesti működésének történetéből*:

Pest városának hívására 1717 október 28-án jelentek meg itt az első piaristák, akiknek az ország határain belül már 1642 óta működő rendjét 1715-ben honosították meg törvénynyel is Magyarországon. *Első lakóhelyük* a régi Városháza mellett a nagy templomra néző kis L alakú épület volt. *Itt nyitották meg iskolájukat* 1717 november 16-án. A szűk, alkalmatlan helyiségből 1718-ban átköltöztek a galamb-utcai jezsuita-házba, amelyet a város vett meg számukra *Mosel* szindikus és *Lenner* főbíró agitációjára. Ez a ház a mai Görög-udvar. Itt volt a piaristák rendháza és iskolája, valamint iskolai színháza.

(Pest legrégebbi színháza)

A színházat, amely akkoriban — milyen csodálatosan modern gondolat azokban a sötét időkben — a piarista iskolák egyik nélkülözhetetlen tartozéka volt a növendékek nyilvános szereplésének gyakorlására s a szülőkkel és a külvilággal való kapcsolat öregbítésére, tágas, négyablakos emeleti helyiségben rendezték be. Alkalmos helye volt itt a színpadnak, a zenekarnak, a városi szenátoroknak és a lépcsőzetesen felállított padokban a publikumnak. Pest legrégebbi színháza volt ez s 1719 július közepén nyitották meg *Puchöczy* Márton retorika tanár „*Zokomus*” c. darabjával. 1745-ig állott fenn itt a piaristák színháza, amikor a folyton bővülő iskolának szorosabban vett tanítási célokra kellett a helyiség.

1751 után új színházat építettek a piaristák, hogy hol és melyik esztendőben, még *Takáts* Sándor, e kör kutatója sem tudja. Sokáig azonban nem állhatott fenn ez sem. Mindenesetre kár volt pusztulásáért, mert a germanizálás korszakában fontos nemzeti misziót teljesített azzal is, hogy a latin pásztortársulatok, drámák, iskolai védőszenteket illető „*laudációk*” mellett *rendszeresen magyar nyelvű színműveket adtak elő benne*. Különösen *Mária Terézia* uralkodása alatt, amikor a rend híres tántoríthatatlan magyarjai: *Simai* Kristóf, *Benyák* Bernát, *Perczel* Imre és társaik tanítottak, lelkesítettek, *magyarosítottak* a pesti gimnáziumban, mit sem törődve a német nyelvű és értésű pesti purgerek ellenkezésével.

(A Glöckelsberg-palota)

1762-ben átköltözött az iskola és a rendház a már 1755-ben megvásárolt *Glöckelsberg-palotába*, amelynek területén a középkorban várfal, később török fürdő állott s amelyhez már a piaristák építették 1758 és 1762 között az eskü-téri *piébánia-templomra* és a körülötte lévő temetőre néző *kétemeletes szárnyat*. A *városháztéri Glöckelsberg-palota* a *Heissler* Donát gróf főhadbiztos örököseitől megvett telken épült 1697-től 1803-ig barokk-stílusban s elsősorban *Glöckelsberg* császári tábornok feleségének, *Hufnagel*

*Johannának* tulajdona volt. Ettől egy rokona, *Popovics* Ferenc örökölte, aki vendégfogadónak adta bérbe. Majd *Bibits* János bolgár kereskedő vásárolta meg, aki nagy költséggel kijavíttatta, az emeleti szobák mennyezetét szép domborművekkel díszítette s valószínűleg ő építtette a két sarokra egy-egy *hagymaformájú tornyocskát* is. *Bibits* halála után *Voetter* Lipót báró ezredes, később *Stöhr* József hadbiztos felesége, *Lorbeer* Éva lett a tulajdonosa, aki *Esterházy* Ferenc gróf tárnokmesternek adta el. Ez időtől kezdve nevezték az épületet *Esterházy-palotának* is. Három év múlva, vagyis 1755-ben vették meg a piaristák a házat *Esterházy* Ferenc fiától 43.000 forintért tartozékaival együtt. E tartozékok a *Hatvani* kapu előtt lévő *Arany-Griff-fogadó*, egy ma már a mostani *Gyár-utca*, illetve *Liszt* Ferenc tér vidékén, két rét a *Rákoson* és két szántóföld a *Vízafogó-dűlőben*. Belőlük már csak az a telek van meg, amelyen a rend *Liszt* Ferenc-téri bérháza épült.

A *Glöckelsberg-palota* sohasem volt *Savoyai* Jenő herceg tulajdona, mint azt némelyek tudni akarják.

Az eskü-téri szárny említett hozzáépítésével egyidejűleg átalakították a piaristák magát a *Glöckelsberg-palotát* is, és az emeleten helyezték el a kápolnát, amelynek fölszentelése 1761 augusztus 27-én történt. Ez a kedves, finom hangulatu kápolna volt az, amelyet *Budapest* fiatalabb generációja is ismer és amelytől 1913 június 22-én *Bartos* József igazgató negyvenéves tanári jubileuma alkalmából bucsuztak el az intézet régi tanítványai.

(Az épületsoport többi része)

1762 november elsején költöztek át a galamb-utcai házból, amely később a görögkeleti egyházközség tulajdonába került, a *Glöckelsberg-palotába* a piaristák. *Szandtner* timár és *Lenz* templomi trombitás telkeivel kibővített területüknek kötő-utcai részén 1801—1803 között építette fel *Kaszalik* Fidél lehetetlenül rossz, izléstelen tervei szerint *Pest* városa a „*nemzeti fő elemi iskola*” egyemeletes épületét, amelyben egyideig szintén a piaristák tanítottak s amely épületet 1885-ben a gimnázium céljaira engedte át a város. 1843—45-ben épült ki a *dunaparti front*, nemes, erősen klasszicizáló stílusban. Ennek mestere *Kaszalik* Ferenc építész volt. 1862—63-ban épült fel végül a *gimnázium udvari traktusa* három emelet magasságban. A minden stílus nélkül való kaszárnyaszerű építményt *Gottgeb* Antal tervezte. Ezzel az utolsó építkezéssel kapcsolatosan emelték fel a *Glöckelsberg-palota* falait, cserélték ki nyerges tetejét s tompították le a kis *hagymaformájú saroktoronyokat*, hogy viszont a középre új *harangtoronyt* rakjanak. Ilyen alakban állott előttünk a kegyesrendi épületsoport 1913 nyaráig.

(Magyarság vára, „nagy emberek” iskolája)

Ennyi a rövid története *Pest* város legrégebbi és hosszú ideig egyetlen középiskolájának, amely oktatásunk történetében, de *Pest* városának megmagyarosításában is óriási szerephez jutott. *Pesten*, ebben a XVIII. század folyamán, de még később is jóideig teljesen német városban, protestáns kutfők elimerése szerine is a *piaristák háza* volt a *magyarság vára*, amely várban fennállása óta több, mint százezer ifju nyerte kiképezését, egészen eltekintve a sokáig szintén piarista vezetés alatt álló „*nemzeti főelemi iskola*” rengeteg növendékétől. *Nemzeti művelődésünk fejlesztésében*

\* Az első közlemény megjelent a „*Magyarország*” e hónap 4-iki, *husvét* számában.

6

---

s a főváros szellemi gyarapodásában igen jelentékeny tényezők voltak a pesti piaristák, akik sokáig nélkülözve, sanyarogva végezték nemes munkájukat a tudomány és irodalom felvirágoztatása, az egymást követő nemzedékek felnevelése körül. Pest városa, bár a gimnázium megalapítására idehivta őket, évtizedeken át ugyancsak szükkeblű volt hozzájuk, mindössze hatszáz forint évi segítséget adott nekik, s volt idő, hogy még ennek a szerény kis összegnek a felét is visszatartotta. Igazán minden bámulatot és elismerést megérdemél, hogy a piarista-rend e sanyaru anyagi viszonyok között, majd később a Bach-korszak szellemi terrorja alatt is lángoló hazafisággal tartott ki hivatása mellett és be tudta várni s elősegíteni a jobb idők hajnalát. Pesti tanítványai közül, akik „a nagy emberek iskolájának” padjairól kerültek ki az

## MAGYARORSZÁG

életbe, véghetetlenül hosszú listáját lehetne összeállítani a politika, irodalom, művészet, hadügy vezető szellemeinek. *Petőfi* Sándor, *Vörösmarty* Mihály, *Lenau* Miklós, *Jósika* Miklós báró, *Katona* József, *Madách* Imre, *Széchenyi* István gróf, *Martinovics* Ignác, *Horváth* Mihály, *Csány* László, *Wenckheim* Béla báró, *Simonyi* óbester, *Mészáros* Lázár, *Perczel* Mór, *Földváry* Károly, a „vörössipkások“ ezredese, *Haynald* Lajos, *Lonovits* József, *Almásy* Pál, *Mailáth* György, *Lotz* Károly, *Zichy* Mihály halhatatlan fényességgel ragyogó nevei szolgáljanak egy kis mutatóul ebből a listából, amely mindennél jobban dicséri a mestert, a piaristák tanári karát, a *Dugonics* Andrásoknak, *Révai* Miklósoknak, *Horváth* Cyrilleknek a kapuit nemsokára megnyitó új palotában is domináló szellemét.

Magyar Elek. ...